

ПУБЛІЧНЕ УПРАВЛІННЯ ТА АДМІНІСТРУВАННЯ

УДК 316.334.3:005.336.4

ШАУЛЬСЬКА ЛАРИСА ВОЛОДИМИРІВНА, доктор економічних наук, професор, професор кафедри менеджменту та поведінкової економіки, декан економічного факультету, Донецький національний університет імені Василя Стуса, м. Вінниця

КАРПЕНКО АНДРІЙ ВОЛОДИМИРОВИЧ, кандидат економічних наук, доцент, докторант кафедри менеджменту та поведінкової економіки, Донецький національний університет імені Василя Стуса, м. Вінниця

[DOI 10.26661/2522-1566-2018-2/04-04](https://doi.org/10.26661/2522-1566-2018-2/04-04)

СОЦІАЛЬНА ПОЛІТИКА ЯК ПЕРЕДУМОВА РОЗВИТКУ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИХ СКЛАДОВИХ ЛЮДСЬКОГО ПОТЕНЦІАЛУ

Актуальність досліджуваної теми полягає у тому, що визначені Україною пріоритети щодо євроінтеграції обумовлюють високу затребуваність суттєвих соціально-політичних перетворень з метою впровадження відповідних соціальних стандартів і підходів до їх дотримання, заснованих на побудові партнерських відносин влади з суспільством та бізнесом. Основою означених реформ має стати така соціальна політика, яка створить справжні умови для формування та забезпечення європейського рівня соціальних стандартів з метою розвитку людського потенціалу та його інтелектуальних складових в умовах становлення економіки знань. Предметом дослідження є теоретико-методологічні аспекти соціальної політики та розвитку інтелектуальної складової людського потенціалу. Мета – дослідження актуального для сучасної України змісту соціальної політики як передумови розвитку інтелектуальних складових людського потенціалу. В дослідженні використано системний і процесний підходи, функціонально-цільовий та абстрактно-логічний методи. Наукова значущість полягає у дослідженні сутнісної основи соціальної політики та обґрунтуванні її впливу на розвиток інтелектуальних складових людського потенціалу. Як висновок визначено, що актуальним вектором соціальної політики є прагнення створити умови для нагромадження та раціонального використання саме інтелектуальних складових людського потенціалу, оскільки поєднання стимулюючої, захисної та регулюючої ролей соціальної політики спроможне забезпечити гідні рівень і якість життя, попередити ризики втрати цінних активів людського потенціалу або його нераціонального використання та зростання економіки в цілому. Обґрунтовано основні напрями в межах даного вектору соціальної політики, що мають реалізовуватись переважно в середовищі перетину освітньої сфери та ринку праці, на всіх етапах вибору професійно-освітніх траєкторій через сприяння усвідомленню відповідальності держави і домогосподарств за поточне спрямування інвестицій та відповідальності бізнесу за умови використання людського капіталу.

Ключові слова: соціальна політика, цінності, справедливість, інтелектуальні складові, людський потенціал, людський капітал.

Постановка проблеми. Визначені з метою впровадження відповідних Україною пріоритети щодо євроінтеграції соціальних стандартів і підходів до їх обумовлюють високу затребуваність дотримання, заснованих на побудові суттєвих соціально-політичних перетворень партнерських відносин влади з суспільством

та бізнесом. Основою означених реформ має стати така соціальна політика, яка створить справжні умови для формування та забезпечення європейського рівня соціальних стандартів з метою розвитку людського потенціалу та його інтелектуальних складових в умовах становлення економіки знань. З одного боку, реалізація цього завдання в Україні не є простою через комплекс невирішених внутрішніх конфліктів, які обумовлюють значні витрати на нагальні потреби. З іншого боку, сучасні глобалізаційні виклики стрімко змінюють систему очікувань суспільства від сучасної соціальної політики, тобто традиційні моделі та підходи мають поєднуватися з принципово новими. За таких умов Україна має складне завдання формувати власну/адаптовану модель соціальної політики, яка має одночасно реалізовувати функції компенсації, підтримки, захисту та стимулювання прогресивної суспільної динаміки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивченню проблематики соціальної політики надається значна увага не лише науковцями і практиками, а й політиками та громадськістю. Значний внесок у вивчення механізму формування та реалізації соціальної політики зробили такі вітчизняні вчені: О. Грішнова, Е. Лібанова, А. Колот, Г. Лопушняк, О. Макарова, О. Новікова та інші. За складних і суперечливих умов сьогодення вкрай важливим є усвідомлення на рівні держави потреби пошуку нових форматів поєднання підтримки тієї частини населення, яка потребує допомоги у реалізації гарантованих прав і свобод з стимулюванням таких параметрів економічної активності населення, які будуть спроможні забезпечити високопродуктивну зайнятість не лише сьогодні, а ще й у віддаленій перспективі. Для реалізації цього необхідними є визначення актуального змісту сучасної соціальної політики, її напрямів й інструментів, механізмів планування та реалізації, пошук процедур результативного діалогу між управлінськими

структурами, наукою, громадськістю та окремими верствами населення.

Постановка завдання. Метою наукової статті є дослідження актуального для сучасної України змісту соціальної політики як передумови розвитку інтелектуальних складових людського потенціалу.

Виклад основних результатів. Тема соціальної політики, що відображає взаємовідносини держави та суспільства має свою історію, в межах якої різними типами суспільств розроблялися та реалізовувалися певні варіанти соціальної політики, які засновувалися на положеннях про належне та справедливе, сформоване мораллю та релігією, закріплене традиціями.

Починаючи з 1991 р., коли Організація об'єднаних націй (ООН) започаткувала оцінку людського розвитку, соціальна політика стає одним з пріоритетів, який набуває постійної уваги та обґрунтовується рекомендаціями щодо сприяння соціальному залученню та розвитку.

Стрижневим елементом економічної та соціальної політики будь-якої країни є повна й продуктивна зайнятість, що визначено у Декларації МОП про соціальну справедливість [1]. Тобто, забезпечити соціальну справедливість можна лише в умовах сприяння максимальному виведенню працездатного (в т.ч. частково працездатного) населення на відкритий ринок праці, а доходи від повної і продуктивної зайнятості здатні забезпечити формування страхової та фіскальної баз систем соціального захисту задля зменшення впливу соціальних ризиків та повернення особи на ринок праці.

Особливістю соціальної політики України у перехідний період було надання пріоритету проблемам соціального захисту населення, підвищення ролі особистого трудового доходу, скорочення проявів утриманської поведінки, формування нового механізму фінансування та регулювання розвитку соціальної сфери. Проте до сьогодні в Україні соціальна політика не виконує покладених на неї завдань щодо цілісності та комплексності, а фактично

підмінена нагромадженням різноманітних видів недостатньо обґрунтованих та несистематизованих виплат, пільг, субсидій тощо, не підкріплених можливостями бюджетного фінансування та не забезпечуючих відповідної якості життя та стимулів для підвищення рівня самозайнятості [2, с. 4].

В Україні сьогодні держава досить обмежено забезпечує проголошені соціальні гарантії, підприємництво розвивається нестабільно на фоні скоріше обмежень ніж стимулів. Це є проявом обмеженої соціальної відповідальності держави, оскільки якість соціальних послуг залишається недостатньою, відсутні сприятливі умови для взаємодії соціальних партнерів та стимулювання інноваційних підходів. У суспільстві сьогодні переважає високий рівень корупції, поширеною є практика порушення законодавства, недостатня активність та розкриття творчого потенціалу, недотримання норм соціальної етики. Крім того, сучасний стан економіки та культури такий, що підприємства, організації, державні та місцеві органи влади і громада в цілому неготові й переважно нездатні до відповідального ставлення один до одного. Здійснюються лише поодинокі спроби взаємодії та сумісної відповідальності, які ще не носять системного характеру [3, с. 243].

Побудова певної моделі соціальної політики традиційно ґрунтується на певному варіанті суспільного розуміння соціальної справедливості та напрямів її реалізації; у мінливих умовах сьогодення питання залишається актуальним. Найчастіше

соціальна справедливість сприймається як прояв порядності у сфері розподілу багатств, благ і доходів між членами суспільства та характеризується чотирма основними підходами: егалітарний – усі члени суспільства отримують однакові блага, тобто має місце рівний розподіл благ між індивідами; утилітарний – товари і послуги розподіляються таким чином, щоб максимізувати загальну користь усіх членів суспільства; роулсіанський – максимізується корисність найбільш забезпечених осіб, що досягається за рахунок підвищення продуктивності та ефективності праці високооплачуваних працівників; ринковий – справедливість встановлюється ринком, який винагороджує тих, хто більш здібний і працьовитий [4, с. 108-109].

Вибір та затвердження підходу до формування національної соціальної політики має узгоджуватись з особливостями розвитку країни та закріпленими на її території традиціями. Наприклад, відомими є поширені американські традиції «презирства» до бідних, які базуються на тому, що бідність не є результатом певного стану економічної системи (напруги на ринку праці, високої вартості освітніх послуг, монополізації ринків тощо), а переважно є наслідком індивідуальних здібностей, недостатніх зусиль та відсутності бажання громадян наполегливо працювати для покращання життя.

В залежності від розуміння та сприйняття соціальної справедливості, що асоціюється з поняттям соціальної рівності, прийнято виділяти декілька основних моделей (табл. 1).

Таблиця 1

Моделі реалізації принципу соціальної справедливості*

Види моделей	Основні риси моделей
Японська модель	Справедливість проявляється через пошук відповідності між соціальною позицією та обов'язками, а також у добродійності правління, заснованому на конфуціанстві. Встановлюється справедливий соціальний обмін: правитель дає народу благо і отримує правління. Тобто дуже велике значення відводиться правильному розподілу і правильному виконанню соціальної ролі

Продовження таблиці 1

Китайська модель	Спирається на ідеї конфуціанства (гармонічний розвиток на основі «великого єднання» та «великого добробуту», досягнення мрії про всеохоплюючу рівність), де егалітарна ідея поєднується з ідеєю соціальної ієрархії (справедливим є поділ суспільства на тих, хто працює і виробляє, і тих, хто керує та управляє). Кожен повинен добре виконувати свої обов'язки. Все населення має право на освіту, тому й критерієм соціального зростання особистості визнано здібності, грамотність, розум
Скандинавська модель	Характеризується високим рівнем видатків на соціальний захист, значним податковим втручанням, високою роллю профспілок та найбільш повною реалізацією принципу соціальної рівності
Континентальна модель	Базується на домінуванні принципу професійної солідарності у соціальному страхуванні та системі пенсій
Середземноморська модель	Заснована на «перекосі» у бік пенсійного забезпечення та відносно невеликих сімейних допомог і допомог із безробіття
Американська (англосаксонська) модель	Будується на ідеї рівності можливостей, заохочується свобода підприємницької діяльності та створюються умови для збагачення найбільш активної частини населення. Взаємозв'язок економічного і соціального життя базується на високій продуктивності праці та масовій орієнтації на досягнення особистого успіху. Втручання в економіку з боку держави є незначним, а придатний рівень добробуту малозабезпечених груп досягається за рахунок перерозподілу частини національного доходу і податкових функцій

* складено авторами на основі [5, с. 10-15; 6]

Наявність специфічних особливостей у сприйнятті та реалізації принципу соціальної справедливості свідчить про особливий вплив національних та ментальних проявів на зміст соціальної політики, певною мірою суперечливим є, навіть, ставлення до отримання соціальної допомоги. У східних країнах (Китай, Японія тощо) переважає пріоритетність колективних цінностей над індивідуальними інтересами, а у західних (більшості країн Європи) – перевага надається індивідуальності, яка узгоджується у суспільстві на основі консенсусу. Досвід та довготривалі спостереження підтверджують, що з наведених європейських моделей найбільш результативною є скандинавська (забезпечує високий рівень зайнятості та низькі ризики бідності, у ній найкраще поєднано ефективність і справедливість), оскільки дозволяє країнам північної Європи посідати чільні місця у світових рейтингах. В англосаксонській моделі справедливість асоціюється з рівними можливостями та максимально забезпечується підтримка найбільш активної частини населення з масовою орієнтацією на досягнення особистого успіху.

З розвитком цивілізації справедливість дедалі більше розглядалася в економічній

площині та почала асоціюватися не просто з рівністю, а з тим, що винагорода має відповідати здійсненому внеску (заслугам) та всі очікування мають виправдовуватись. Тобто прагнення до досягнення рівності шляхом перерозподілу доходів, як правило, асоціюється зі справедливістю, але майже завжди супроводжується зниженням економічної ефективності. Відповідно такі обставини призводять до падіння економічної активності і заможних (оскільки велику частину їхнього доходу держава вилучає у вигляді податку), і бідних (втрачається стимул працювати, оскільки є можливість жити за рахунок допомоги) [5, с. 12]. Саме тому у сучасних надстрімких змінних реаліях необхідно враховувати окреслені висновки і з обережністю використовувати зазначені заходи (оптимальне втручання в перерозподіл доходів).

Отже, від держави очікується усвідомлення об'єктивного факту, пов'язаного з тим, що люди нерівні між собою за численним комплексом параметрів (соціальних, моральних, інтелектуальних, фізичних тощо), тому держава й суспільство мають це враховувати й надавати можливості до певного відхилення при

додаткових зусиллях, однак всі вони рівні перед державним законодавством, що має забезпечуватись і однаковим рівнем відповідальності за його порушення. Тобто сприйняття справедливості та її забезпечення владою є важливою основою формування соціальних стандартів та розвитку економіки.

Держава є основним суб'єктом соціальної політики, оскільки залишається головним та найважливішим джерелом формування та розвитку країни, а її установи – гарантують можливість взаємодії соціальних груп та інших елементів соціальної структури як суспільно впорядкованого і суспільно захищеного процесу в межах країни. Тобто держава через органи законодавчої та виконавчої влади виступає і основним суб'єктом, і гарантом здійснення соціальної політики за допомогою різних інструментів впливу.

Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави. В межах зазначеного, держава бере на себе всі обов'язки щодо впровадження програм розвитку ринку праці, підвищення рівня життя населення, забезпечення мінімальної заробітної плати, реалізації заходів соціального захисту для тих, хто його потребує. Саме через соціальний захист держава формує стратегію профілактики негативного впливу можливих соціальних ризиків, яка не лише усуває наслідки соціальної нерівності, а й передбачає збалансований перерозподіл суспільних благ.

Соціальна політика здійснюється в багатьох напрямках забезпечення стабільності та справедливості в суспільстві, тому й об'єктів її впливу нараховується близько десяти: ринок праці та зайнятість населення; трудові відносини; оплата праці та доходи населення; система соціального забезпечення населення; елементи соціальної інфраструктури; громадяни як споживачі. Головним її об'єктом є населення та, в контексті захисту, окремі його категорії з акцентом на найбільш уразливі верстви: пенсіонери, малозабезпечені, інваліди різних

категорій, ветерани війни, сім'ї, які мають декілька дітей, самотні батьки, діти-сироти та діти, позбавлені батьківського піклування, безпритульні діти, громадяни без постійного місця проживання тощо [7].

Отже, соціальна політика має забезпечувати стійку основу для зростання рівня і якості життя через стимулювання населення до високопродуктивної праці та створення умов для перерозподілу частини благ у суспільстві й надання допомоги вразливим і малозабезпеченим верствам. Вона ґрунтується на таких принципах: самовідповідальність найманих працівників, їх роботодавців, інших категорій працюючих і працездатних осіб за фінансове забезпечення прийняттого рівня соціального захисту; солідарна підтримка працюючим населенням і роботодавцями найменш захищених категорій населення і їх сімей; оптимальна підтримка (принцип субсидіарності), що визначає міру (рамки) солідарної підтримки, фіксує її розмір та форми надання [2, с. 7].

Категорія «соціальна політика» визначається як система правових, економічних, організаційних, регулятивно-контрольних заходів держави (державних органів, підприємств і місцевих органів влади) щодо регулювання та забезпечення соціально-економічних умов існування громадян, з метою його захисту від безробіття, економічного занепаду, інфляції, знецінення трудових заощаджень, тобто для підвищення рівня життя членів суспільства, забезпечення соціальної справедливості та рівності, а також, стабільності в країні.

Отже, соціальну політику прийнято розглядати на рівні людських потреб як заходи й програми держави, що мають задовольняти фізіологічні, соціальні та духовні потреби людини. Вона визначається набором інструментів, що сприяють стимулюванню працездатного населення до праці та забезпечують функціонування системи соціального захисту, тобто створення гарантій допомоги на випадок настання соціальних ризиків упродовж життя (хвороба, бідність, інвалідність,

травматизм, старість, втрата годувальника, безробіття, міграція тощо).

Багатоаспектність засад соціальної політики розкривається через її різноманітні багатофакторні складові: конституційно-правові, інституціональні, управлінські регулятивні та саморегулятивні, глобальні, національні, економічні, державні, наддержавні, громадські, гуманістичні, етичні, комунікативні тощо. Вона є системою програм, служб та заходів, що переслідують соціальні цілі та на будь-якому етапі розвитку людства дозволяють нормально існувати не тільки без праці, а й без врахування потреб непрацездатних в засобах існування. Соціальна політика охоплює всі сфери життєдіяльності людей – виробничу, соціальну, політичну, духовну і регулює стосунки між суспільством, колективом, особою в кожній із цих сфер та зонах її взаємодії.

Нові умови й сучасні потреби розбудови економіки інноваційного типу та соціальної держави вимагають запровадження нових принципів формування соціальної політики, усвідомлення її нової ролі в забезпеченні соціально-економічної динаміки [8]. Саме держава, як провідний учасник взаємодії у макросистемі людина-підприємство-держава-суспільство, що володіє фінансовими важелями, визначає законодавче забезпечення, правові вимоги до стандартизації продукції та додержання її достатньої якості, створює інформаційний простір, реалізує соціальні чинники – є відповідальною за забезпечення інноваційного розвитку [9, с. 366].

Пріоритетом держави у забезпеченні інноваційного розвитку є формування національної інноваційної системи, що передбачає створення: рівного доступу до інформації для всіх суб'єктів інноваційної діяльності; розвинутої інноваційної інфраструктури; привабливих соціальних умов та стимулюючих заходів щодо активізації інноваційної діяльності; попиту на значущі наукові розробки; стійких взаємозв'язків у системі «освіта – наука – виробництво – держава»; умов розвитку

державно-приватного партнерства тощо [3, с. 238]. Відповідно реалізація зазначених напрямів та формування сприятливих умов для інноваційного розвитку й буде проявом соціально відповідальної держави, а їх низька якість та неповнота – відсутністю такої відповідальності.

У вітчизняній практиці поширеною залишається думка, що соціальна політика є виключно інститутом, який має створювати умови для реалізації принципу соціальної справедливості й підтримувати слабких. Проте не заперечуючи такої її ролі, основою соціальної політики та соціального розвитку є перш за все соціально-трудова політика, оскільки можливості її реалізації залежать переважно від сфери праці. Саме працездатне населення, яке має не лише забезпечувати свій добробут, а й виконувати істотні соціальні обов'язки стосовно дітей і людей похилого віку, особливо в умовах зростання гнучкості ринку праці та мобільності виробництва, наявних і потенційних структурних зрушень в економіці заслуговують вагомої підтримки [8]. Відповідно потрібно перейти до нового усвідомлення ролі і значення соціальної сфери і самої соціальної політики, яка є інститутом, що створює передумови формування і оптимального використання людського потенціалу, його розвитку, та як наслідок соціально-економічного зростання.

В центрі уваги сучасних економічних відносин все більше місце відводиться людині, яка є найважливішим фактором виробництва і об'єктом найефективніших інвестицій, що здатна засвоювати і осмислювати інформацію, перетворювати її на знання. Людина виступає носієм людського капіталу, який відображається у здатності приносити дохід. Проте прояв такої здатності (приносити дохід) і відповідно реалізація людського потенціалу залежить від сприятливості середовища, врахування певної специфіки особистості та взаємодії в колективі, що забезпечується заходами соціальної політики. Особливого значення набуває державна політика зайнятості як складова соціальної політики

стосовно працездатного населення, яка в умовах економіки знань і креативної економіки здатна забезпечити використання інтелектуально-креативних якостей людського потенціалу.

Під вплив сучасних інноваційних змін все більше підпадають зміст і характер праці, які набувають ознак творчості, що вимагає формування комплексу заходів зі стимулювання людського потенціалу до розвитку, особливо його інтелектуальної складової. Відповідно розвиток людського потенціалу розглядається як основна мета та критерій суспільного прогресу, основний ресурс суспільства здатний забезпечити інноваційний розвиток економіки. Саме людський потенціал, з його індивідуальними цінностями, знаннями, кваліфікацією та надбаннями, є основою забезпечення розширеного відтворення капіталу, розвитку ринку праці та найбільш важливою умовою становлення постіндустріальної економіки.

Людський чинник є визначальним для посилення інноваційної та креативної складових національного зростання. Рівень людського потенціалу, його якість, освіта й здатність до інновацій і креативності, що впливають на економічні результати та національну конкурентоспроможність є рушіями людського прогресу [10, с. 15], оскільки спричинені ними зміни ведуть до зростання конкуренції та подальшого розвитку.

Забезпечення формування, ефективного використання та розвитку людського потенціалу й окремих його складових потребує відповідних інструментів та механізмів впливу, а також сприятливого середовища. Тому доцільним є виокремлення серед актуальних задач державної соціальної політики саме такої, що буде пов'язана із розвитком найцінніших компонентів людського потенціалу країни. Основні прояви цієї цінності, які обумовлюють потребу надання пріоритету стимулюванню розвитку інтелектуальних компонентів людського потенціалу, пов'язані здебільшого з перспективним їх значенням як надійного та значного за

обсягами джерела економічного зростання. Крім того, такий акцент соціальної політики має сформувати додаткові ресурси для забезпечення нових аспектів якості життя, пов'язаних з розширенням в країні сфери застосування творчої, інноваційної, знаннєвомісткої діяльності, яка має не лише прагматичну цінність, а ще й додає можливостей самореалізації і розвитку для кожного працівника та підприємця.

Поширеною є думка стосовно виділення інтелектуальної складової трудового потенціалу, що обумовлюється використанням певного інтелекту людини в процесі її трудової діяльності. В той же час інтелектуальна складова людського потенціалу незалежно від рівня її використання людиною постійно акумулюється.

Інтелектуальна складова у макроекономічному вимірі визначається як «якісна характеристика трудового потенціалу, ступінь його відповідності потребам економіки і можливості його використання» [11, с. 104]. Разом з цим, незалежно від рівня застосування категорії, майже всі науковці наводять схожу сукупність рис, які утворюють інтелектуальну складову трудового потенціалу: знання (освітній рівень та професійна підготовка); здібності (уміння) (розумові, творчі, підприємницькі); навички; досвід (професійний); здатність до інновацій; об'єкти інтелектуальної власності.

Тобто інтелектуальна складова трудового потенціалу є сукупністю професійних знань і навичок, розумових, творчих і підприємницьких здібностей, що відповідають потребам ринку та обумовлюють можливості створення доданої вартості.

Інтелектуальна складова людського капіталу є його ядром і представлена як знання, навички та творчі здібності людини [12, с. 223]. Наведене визначення є типовим, оскільки базується на традиційному наборі компонентів. Інша точка зору представлена у роботі І. Ільченка та Г. Арустамяна [13, с. 11] у якій інтелектуальна складова

співвідноситься лише з індивідуальним рівнем.

У структурі людського капіталу виділяють: капітал здоров'я і здорового способу життя; капітал освіти; капітал підготовки на виробництві; науковий капітал; капітал культури; володіння економічно значущою інформацією; капітал міграції; мотивація і стимули економічної діяльності [14, с. 56]. У наведеній структурі хоча і відсутня інтелектуальна складова, проте особлива увага дослідників концентрується на формуванні таких елементів структури людського капіталу, як капітал культури, освіти, науковий капітал, які сприяють розвитку творчого потенціалу людини, прояву його креативності. Такі елементи структури, а також швидкість мислення і прийняття рішень, адаптація, стійкість, інтуїція і ін., визначають конкурентоспроможність людського капіталу і дозволяють отримувати стратегічні вигоди.

Отже, інтелектуальна складова людського потенціалу є якісною його рисою, яка утворюється на основі знань (освітній рівень та професійна підготовка), здібностей (умінь) (розумові, творчі, підприємницькі), навичок, досвіду (професійний), креативності, а також здатності до інновацій і самих об'єктів інтелектуальної власності. Зокрема важливо наголосити на виокремленні саме креативного потенціалу, який демонструє максимально продуктивний рівень застосування знань і здібностей для актуалізації інноваційних чинників розвитку.

Сучасні умови становлення економіки знань підтверджують, що реалізація інтелектуального потенціалу особистості або суспільства здійснюється через використання таких складових потенціалу, які забезпечують в подальшому формування людського та, як наслідок, інтелектуального капіталу.

На відміну від капіталу, втіленого в фінансових ресурсах, обладнанні або виробничих ресурсах, людський капітал при використанні не зношується, а навпаки накопичується через навчання і набуття

практичного досвіду. Саме людський капітал визначає людину як носія багатства, що забезпечує максимальне використання його потенціалу і відповідно виступає ключовою ланкою в підвищенні конкурентоспроможності економіки. Тобто активізація творчого потенціалу людини і його розвиток формує приріст вартості та є найефективнішим способом досягнення економічного зростання.

Світовий досвід свідчить, що сприйняття «... концепції людського капіталу, визнання його провідної ролі в економічному зростанні, адекватна оцінка його частки в структурі національного багатства» забезпечили значні економічні зрушення в сучасних багатих країнах [15, с. 92]. Такі узагальнення підтверджують обґрунтованість концентрації уваги влади і бізнесу до людини і її потенціалу, який здатний забезпечувати при інвестуванні значні прирости.

Процес формування людського капіталу і його ефективного використання, головним чином залежать від обсягів вкладень у людський потенціал, як у грошовій так і у негрошовій формах, тому цільова спрямованість державної політики, стратегії розвитку людського потенціалу є базовими умовами капіталізації та комерціалізації активів людського потенціалу, трансформації людського потенціалу в капітал.

Погоджуючись з думкою професора А. М. Колода зазначимо, що сучасна соціальна політика виступає інститутом, який створює передумови для соціально-економічного розвитку індивідів у взаємодії з іншими суб'єктами громадянського суспільства за допомогою потенціалу держави та підприємницьких структур. Тобто консолідація ресурсів соціальних партнерів, взаємна відповідальність та систематизовані інструменти сприяють досягненню сучасних соціальних стандартів людського розвитку. «Отже, основними складовими соціальної політики мають бути розвиток трудового потенціалу, інтелектуалізація процесів праці, сприяння

продуктивній зайнятості, забезпечення гідних умов та гідної оплати праці, розвиток соціальної сфери та створення гідних умов життєдіяльності для тих, хто ще чи вже не може себе захистити» [8].

Висновки. Отже, актуальним вектором соціальної політики пропонуємо вважати прагнення створити умови для нагромадження та раціонального використання саме інтелектуальних складових людського потенціалу, оскільки поєднання стимулюючої, захисної та регулюючої ролей соціальної політики спроможне забезпечити гідні рівень, якість життя та зростання економіки. В цьому контексті традиційно широким залишається коло адресатів соціальної політики – практично все населення, проте має змінюватись мета впливу; йдеться про заходи профілактичного характеру, спроможні попередити ризики втрати цінних активів людського потенціалу або його нерационального використання. Основні напрями в межах даного вектору соціальної політики мають реалізовуватись переважно в середовищі перетину освітньої сфери та ринку праці, на всіх етапах вибору професійно-освітніх траєкторій через сприяння усвідомленню відповідальності держави і домогосподарств за поточне спрямування інвестицій та відповідальності бізнесу за умови використання людського капіталу.

Список використаних джерел:

1. Декларация МОТ о социальной справедливости в целях справедливой глобализации (97-я сессия Международной конференции труда 10.06.2008, Женева). URL : http://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/@dgr eports/@cabinet/documents/publication/wcms_100193.pdf
2. Кочемировська О. А., Пишуліна О. М. Основні напрями оптимізації системи соціального захисту в Україні. К. : НІСД, 2012. 54 с.
3. Карпенко А. В. Соціальна

відповідальність в основі сучасного інноваційного розвитку України. *Теорія та практика регіонального розвитку*: колективна монографія / за заг. ред. К. Ф. Ковальчука, Л. М. Савчук. Дніпро : Герда, 2016. С. 237-245.

4. Комарова О. О. Соціальна справедливість як основний принцип процесу розподілу соціальних трансфертів. *Український соціум*. 2008. № 2. С. 106-112.

5. Макарова О. В. Соціальна політика в Україні: монографія; Ін-т демографії та соціальних досліджень ім. М. В. Птухи НАН України. К., 2015. 244 с.

6. Хорикава А. Социальная справедливость с точки зрения японцев / А. Хорикава. URL : <http://ecsocman.hse.ru/data/2010/12/04/1214827466/7cHorikava.pdf>

7. Деріга В. В. Соціальна і гуманітарна політики: навч. посібник. Миколаїв: Вид-во ЧДУ ім. П. Могили, 2012. 152 с.

8. Колот А. Міфи соціальної політики, або з чого слід розпочати формування нової моделі. *Дзеркало тижня*. 2010. 23 січ. №2. URL : https://dt.ua/SOCIETY/mifi_sotsialnoyi_politiki,_abo_z_chogo_slid_rozpochati_formuvannya_novo_yi_modeli.html

9. Соціальна відповідальність: теорія і практика розвитку : монографія / [А. М. Колот, О. А. Грішнова та ін.] ; за наук. ред. д-ра екон. наук, проф. А. М. Колота. – К. : КНЕУ, 2012. – 501 с.

10. Скиба С. А. Роль людського потенціалу в креативній економіці. *Економіка і регіон*. 2014. № 6. С. 15-20.

11. Шаульська Л. В. Стратегія розвитку трудового потенціалу України : монографія. Донецьк : Ін-т економіки промисловості НАН України. 2005. 502 с.

12. Чекулина Т. А., Юхачев С. П. Развитие интеллектуальной составляющей человеческого капитала в современной России. *Социально-экономические явления и процессы*. 2011. № 11 (033). С. 223-228.

13. Ильченко И. Н., Арустамян Г. Н. Значимость человеческого капитала в укреплении здоровья и профилактике

заболеваний. *Профилактическая медицина*. 2009. № 2. С. 9–17.

14. Яцунь О.М. Креативний людський капітал в просторі суспільства знань: економічний аспект. *Соціально-трудові відносини: теорія та практика*. 2014. № 2. С. 55-60.

15. Грішнова О. А., Брінцева О. Г. Фіктивний людський капітал: сутність, характерні особливості, чинники формування. *Демографія та соціальна економіка*. 2015. № 1 (23). С. 90-101.

REFERENCES:

1. Deklaratsiya MOT o sotsialnoy spravedlivosti v tselyah spravedlivoi globalizatsii, (97-ya sessiya Mezhdunarodnoy konferentsii truda 10.06.2008, Zheneva), [Online], available at: http://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/@dgr_eports/@cabinet/documents/publication/wcms_100193.pdf

2. Kochemyrovska, O. A. and Pyshhulina, O. M. (2012), *Osnovni napryamy optymizatsiyi systemy socialnogo zaxystu v Ukrayini*, NISD, Kyiv, Ukraine, 54 p.

3. Karpenko, A. V. (2016), «Socialna vidpovidalnist v osnovi suchasnogo innovacijnogo rozvytku Ukrayiny», *Teoriya ta praktyka regionalnogo rozvytku*, Gerda, Dnipro, Ukraine, pp. 237-245.

4. Komarova, O. O. (2008), «Socialna spravedlyvist yak osnovnyj pryntyp procesu rozpodilu socialnyx transfertiv», *Ukrayinskyj socium*, vol. 2, pp. 106-112.

5. Makarova, O. V. (2015), *Socialna polityka v Ukrayini*, In-t demografiji ta socialnyx doslidzhen im. M. V. Ptuxy NAN Ukrayiny, Kyiv, Ukraine, 244 p.

6. Horikava, A. «Sotsialnaya spravedlivost s tochki zreniya yarontsev», [Online], available at: <http://ecsocman.hse.ru/data/2010/12/04/1214827466/7cHorikava.pdf>

7. Derega, V. V. (2012), *Socialna i gumanitarna polityku*, Vyd-vo ChDU im. P. Mogyly, Mykolayiv, Ukraine, 152 p.

8. Kolot, A. (2010), «Mify socialnoyi

polityky, abo z chogo slid rozpochaty` formuvannya novoyi modeli», *Dzerkalo tyzhnya*, [Online], available at: https://dt.ua/SOCIETY/mifi_sotsialnoyi_politiki,_abo_z_chogo_slid_rozpochati_formuvannya_novoyi_modeli.html

9. Kolot, A. M. and Hrishnova, O. A. ta in. (2012), *Socialna vidpovidalnist: teoriya i praktyka rozvytku*, KNEU, Kyiv, Ukraine, 501p.

10. Skyba, S. A. (2014), «Rol lyudskogo potencialu v kreatyvni ekonomici», *Ekonomika i region*, vol. 6, pp. 15-20.

11. Shaulska, L. V. (2005), *Strategiya rozvytku trudovogo potencialu Ukrayiny*, In-t ekonomiky promyslovosti NAN Ukrayiny, Doneczk, Ukraine, 502 p.

12. Chekulina, T. A. and Yuhachev, S. P. (2011), «Razvitie intellektualnoy sostavlyayushey chelovecheskogo kapitala v soremennoy Rossii», *Sotsialno-ekonomicheskie yavlyaniya i protsessyi*, vol. 11 (033), pp. 223-228.

13. Ilchenko, I. N. and Arustamyan, G. N. (2009), «Znachimost chelovecheskogo kapitala v ukreplenii zdorovya i profilaktike zabolevaniy», *Profilakticheskaya meditsina*, vol. 2, pp. 9–17.

14. Yaczun, O. M. (2014), «Kreatyvnyi lyudskiy kapital v prostori suspilstva znan: ekonomichnyi aspekt», *Socialno-trudovi vidnosyny: teoriya ta praktyka*, vol. 2, pp. 55-60.

15. Hrishnova, O. A. and Brinceva, O. G. (2015), «Fiktyvnyi lyudskiy kapital: sutnist, charakterni osoblyvosti, chynnyky formuvannya», *Demografiya ta socialna ekonomika*, vol. 1 (23), pp. 90-101.

ШАУЛЬСКАЯ ЛАРИСА
ВЛАДИМИРОВНА, доктор экономических наук, профессор, профессор кафедры менеджмента и поведенческой экономики, декан экономического факультета, Донецкий национальный университет имени Васыля Стуса, г. Винница

КАРПЕНКО АНДРЕЙ
ВЛАДИМИРОВИЧ, кандидат экономических наук, доцент, докторант кафедры менеджмента и поведенческой

экономики, Донецкий национальный университет имени Василя Стуса, г. Винница

СОЦИАЛЬНАЯ ПОЛИТИКА КАК ПРЕДПОСЫЛКА РАЗВИТИЯ ИНТЕЛЛЕКТУАЛЬНЫХ СОСТАВЛЯЮЩИХ ЧЕЛОВЕЧЕСКОГО ПОТЕНЦИАЛА

Актуальность исследуемой темы заключается в том, что определенные Украиной приоритеты по евроинтеграции обуславливают высокую востребованность существенных социально-политических преобразований с целью внедрения соответствующих социальных стандартов и подходов к их соблюдению, основанных на построении партнерских отношений власти с обществом и бизнесом. Основой указанных реформ должна стать такая социальная политика, которая создаст настоящие условия для формирования и обеспечения европейского уровня социальных стандартов с целью развития человеческого потенциала и его интеллектуальных составляющих в условиях становления экономики знаний.

Предметом исследования является теоретико-методологические аспекты социальной политики и развития интеллектуальной составляющей человеческого потенциала.

Цель – исследование актуального для современной Украины содержания социальной политики как предпосылки развития интеллектуальных составляющих человеческого потенциала. В исследовании использованы системный и процессный подходы, функционально-целевой и абстрактно-логический методы.

Научная значимость заключается в исследовании сущностной основы социальной политики и обосновании ее влияния на развитие интеллектуальных составляющих человеческого потенциала.

Как вывод определено, что актуальным вектором социальной политики является стремление создать условия для накопления и рационального использования именно интеллектуальных составляющих

человеческого потенциала, поскольку сочетание стимулирующей, защитной и регулирующей ролей социальной политики способно обеспечить достойный уровень и качество жизни, предупредить риски потери ценных активов человеческого потенциала или его нерационального использования и роста экономики в целом. Обоснованы основные направления в рамках данного вектора социальной политики, которые должны реализовываться преимущественно в среде пересечения образовательной сферы и рынка труда, на всех этапах выбора профессионально-образовательных траекторий через содействие осознанию ответственности государства и домохозяйств за текущее направление инвестиций и ответственности бизнеса при использовании человеческого капитала.

Ключевые слова: социальная политика, ценности, справедливость, интеллектуальные составляющие, человеческий потенциал, человеческий капитал.

LARISA SHAULSKA, *Doctor of Economics, Professor, Professor of the Department of Management and Behavioral Economics, Dean of the Faculty of Economics, Vasyl' Stus Donetsk National University, Vinnytsia*

ANDRII KARPENKO, *PhD of Economics, associate professor, candidate for a doctor's degree of the Department of Management and Behavioral Economics, Vasyl' Stus Donetsk National University, Vinnytsia*

SOCIAL POLICY AS A PREREQUISITE FOR DEVELOPING INTELLECTUAL COMPONENTS OF HUMAN POTENTIAL

The relevance of the topic under study is that the priorities as for European integration defined by Ukraine determine high demand for significant social and political transformations in order to implement relevant social standards and approaches to their observance, based on building partnerships between authorities and

society or business. The basis of these reforms should be such a social policy that will create real conditions for formation and provision of European level of social standards for developing human potential and its intellectual components in the context of knowledge economy formation. On the one hand, actualization of this task in Ukraine is not simple because of a complex of unresolved internal conflicts that cause significant expenses for urgent needs. On the other hand, modern globalization challenges are rapidly changing the system of society's expectations from contemporary social policy, that is, traditional models and approaches must be combined with fundamentally new ones. The subject of the study is theoretical and methodological aspects of social policy and development of intellectual component of human potential.

Purpose. The purpose is to study social policy content relevant to modern Ukraine as a prerequisite for developing intellectual components of human potential.

Design/methodology/approach. Theoretical and methodological basis of the research is works of domestic and foreign scientists, aimed at studying current problems of social policy and ways of their resolving, systemic and procedural approaches, functional-target and abstract-logical methods.

Research limitations/implications. The scientific significance consists in the study of essence and basic components of social policy

and the substantiation of its influence on the development of intellectual components of human potential.

Findings. It is defined that actual vector of social policy is the desire to create conditions for accumulation and rational use of intellectual components of human potential, since combination of stimulating, protective and regulatory roles of social policy can provide a decent level and quality of life, prevent risks of losing valuable assets of human potential or its inefficient use and growth of economics in general.

Originality/value. There has been proved the difficulty of solving the task for Ukraine to develop its own / adapted model of social policy, which must simultaneously actualize functions of compensation, support, protection and promotion of progressive social dynamics. The main directions within the framework of this social policy vector, which should be implemented mainly in the environment of cross-cutting of educational sphere and labor market, are substantiated, at all stages of choosing vocational and educational trajectories through promoting state and households' awareness of responsibility for current investments' direction and business's responsibility for conditions of human capital usage.

Key words: social policy, values, justice, intellectual components, human potential, human capital.